

PUSHKIN ERTAKLARINING G‘OYAVIY-BADIIY TAHLILI

*Farg'ona davlat universiteti
Filologiya fakulteti 3-bosqich talabasi
Odiljonova Mavjuda Adhamjon qizi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada Pushkin ertaklarining g‘oyaviy mazmuni va badiiy xususiyatlari tahlil qilinadi. Unda yozuvchining xalq og‘zaki ijodi an‘analariga tayangan holda yaratgan ertaklaridagi obrazlar tizimi, til va uslub, shuningdek, tarbiyaviy ahamiyati ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so‘zlar: ertak janri, g‘oya, badiiylik, folklor, obraz, Pushkin ertaklari, sayyor syujet.

Ertak janri jahon adabiyotining eng qadimiy va ommabop janrlaridan biri hisoblanadi. Rus adabiyotida bu janr taraqqiyotida Aleksandr Sergeyevich Pushkin alohida o‘rin egallaydi. U o‘z ertaklarida xalq og‘zaki ijodining boy an‘analarini davom ettirib, ularni yangi badiiy darajaga olib chiqdi.

"Baliqchi va baliq haqida ertak" (1833) dostonida shoir boylik, mansab deb o‘tgan kunning unutmashlikni istaydi. Bundan tashqari, kimki halol peshona ter to‘kib boylik orttirsam, birovlar hisobiga boyiydigan bo‘lsa, bu boylik hech qachon yuqmasligini, birovniki birovnikiligicha qolib ketishini kampir qismati bilan chog‘ishtirib hikoya qiladi. Yer yuzi, butun olam hukmroni bo‘lib olgan kampir cholni mensimaganligi uchun ochko‘z va badbaxtligicha qolib ketaveradi. Baliq Sharq xalqlari adabiyotida ham, jahon adabiyotida ham erk va qudrat, do‘st va sadoqat ramzi sifatida qalamga olingan. o‘zbek xalqida ham oltin baliq motivi yetakchilik qilgan. Qadimiy odamlar baliqni ham muqaddas bilib, unga sig‘ingan. Shu bois o‘zbek xalqida ham baliq ertak qahramoniga aylangan. "Qalandar bilan Samandar", "Sohibjon bilan Ahmadjon", "Suhrob bilan Muzrob", "Sehrli baliq" ertaklari "Oltin baliq" motivi asosidagi ertaklarning variantlaridir.

Oltin baliq mazkur ertaklarda bosh qahramonga yo‘ldosh va ko‘makdosh bo‘lib, syujet chizig‘ida mavjud epizodlarning harakatini ta‘minlaydi, yechimda hal qiluvchi vazifani bajaradi. "Oltin baliq" ertagi va uning variantlarida baliqchining o‘g‘li tomonidan tutiladi va qo‘yib yuboriladi. Pushkinning bu ertagi rus folklori ta‘sirida yaratilgan bo‘lib, fantastik voqeahodisalarni o‘z ichiga oladi. Ertak baliqchi cholning oltin baliqni tutib olish voqeasi bilan boshlanadi:

Chol dengizga to‘r solsa bir gal,
Baqa yaproq ilindi yolg‘iz.
To‘r solganda chol ikkinchi gal
Ilindi-ku dengiz o‘lani.

To‘r solganda chol uchinchi gal,
To‘rga tushdi bir kichik baliq...¹

Ushbu tasvirdan ko‘rishimiz mumkinki, ertakda xalq og‘zaki ijodi motivlari yetakchilik qiladi. Xalq ertaklarida ham uch, yetti, to‘qqiz, qirq kabi raqamlar muqaddas hisoblanib, ayni shu raqamlar orqali qahramonning sarguzashtlari hikoya qilinadi.

Yuqoridagi tasvirda ham baliqchi chol uch marta to‘r solganda, uchinchi martasida oltin baliq ilinadi. Shu tariqda oltin baliqqa bosqichma-bosqich tarzda talablar, shartlar qo‘yila boshlanadi. Umuman, “Baliqchi va baliq haqida ertak” insoniyat ehtiyojlarining chek-chegara bilmasligi haqida hikoya qiluvchi asardir.

"Shoh Saltan haqida ertak"ning to‘liq nomi "Shoh Saltan, uning ulug‘vor va qudratli o‘g‘li shahzoda Gvidon Saltanovich va go‘zal oqqush malika haqidagi ertak" bo‘lib, bu asarda Pushkin insonlarning yomonliklari ham, yaxshiliklari ham ularning o‘ziga bir kuni, albatta, qaytadi degan g‘oyani ilgari surgan. Asar boshi qizlarning sof orzularini bir-birlariga aytib berish sahnasi bilan boshlanadi. Shu o‘rinda muallif so‘zning tengsiz qudratga egaligi, u aytildimi, albatta, ro‘yobga chiqishga mahkumligiga ishora qiladi. Chunki har uchala opa-singil o‘zlari aytgan orzulariga erishadilar. Uch opa-singil agar ular malika bo‘lib qolsa, nimalar qilishi haqida bahslashar ekan, kattasi tikuvchi, o‘rtnachasi oshpaz bo‘lishini bayon qiladi. Kenja qiz esa malika bo‘lishni istaydi.

Asarda Shoh Saltan fe‘li keng, saxiy bir inson timsolida gavdalangan. Malika ham har tomondan podshohga munosib, aqlli, ziyrak, samimiy. Ammo uning ikki opasi singlisining baxtini ko‘ra olmaydigan darajada hasadgo‘y. Shu bois podshoh safardaligida unga yolg‘onlarga to‘la maktub yozishadi va podshohning javob maktubini ham qalbakilashtirishadi. Xuddi shu syujet o‘zbek xalq og‘zaki ijodining yetuk namunalaridan biri bo‘lgan "Rustamxon" dostonida ham uchraydi. Bu dostonida ham Sultonxon ismli podshoh uzoq safarda vaqtida uning boshqa malikalari va vazirlari malika Huroyimga qarshi yolg‘onyashiqqa to‘la maktub yozadi. Bu xususiyat safar va bo‘htonli maktub voqeasini sayyor syujet sifatida baholashimizga asos bo‘ladi. Sayyor syujet – bu xalq og‘zaki ijodi yoki yozma adabiyotdagi badiiy asarlarda doimo uchraydigan, ko‘chib yuradigan syujet turidir.² Masalan, farzandsiz ota, o‘gay ona, uzoq safar, safardagi turli qiyinchiliklar va shunga o‘xshash syujetlar sayyor bo‘lib, bir qancha badiiy asar tarkibida kelishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, Aleksandr Sergeyevich Pushkin ertaklari g‘oyaviy va badiiy jihatdan yuksak darajada shakllangan adabiy asarlardir. Ularning asosiy g‘oyasi yaxshilik va yomonlik kurashi, adolat, sabr va insoniy fazilatlarni ulug‘lashdan iborat.

¹ Aleksandr Sergeyevich Pushkin. "Ertaklar" (asarlari to‘plami) — 1830–1834-yillar.

² Adabiyotshunoslik asoslari (o‘quv qo‘llanma) — 2021-yil.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Aleksandr Sergeyevich Pushkin. “Ertaklar” (asarlari to‘plami) — 1830–1834-yillar.
- 2.Rus xalq ertaklari to‘plami — XIX asr oxiri (1880–1890-yillar nashrlari).
- 3.Jahon adabiyoti tarixi (darslik) — 2019-yil.
- 4.Adabiyotshunoslik asoslari (o‘quv qo‘llanma) — 2021-yil.
- 5.Pushkin ijodi bo‘yicha ilmiy maqolalar va tadqiqotlar — 2000–2023-yillar.

